

*Δυτική όψη του ναού Αγίου Γεωργίου Βαρίσειας Τηλλυρίας. Τέλη 19ου αιώνα.
(Φωτ. Χ. Χοτζάκογλου)*

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΑΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΑΡΙΣΕΙΑΣ

● **Του Στυλιανού Περδίκη**
Διευθυντή Μουσείου Ιεράς Μονής Κύκκου

Η κοινότητα της Βαρίσειας στην ακριτική Τηλλυρία υπάρχει τουλάχιστον από την εποχή της Βενετοκρατίας. Ως Βορίσα αναφέρεται στον χάρτη του Άμπραχαμ Ορτέλιους (Abraham Ortelius) του 1573. Ταλανίστηκε έντονα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας

(1572-1878) από το φαινόμενο του λινοβαμβακισμού – κρυπτοχριστιανισμού. Τελικά υπερίσχυσε η ρωμαϊκή ταυτότητα με γνώμονα τα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη. Καθοριστικές υπήρξαν οι ενέργειες του μητροπολίτη Κυρηναίας Κυρίλλου (1889-1893), ο οποίος επανοικοδόμησε τον ναό του Αγίου Γεωργίου. (Μενέλαου Ν. Χριστοδούλου,

“Η Τηλλυρία”, Μόρφωσις, τόμ. 22, (1966), τεύχ. 257, σ. 15). Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 η Βαρίσεια βρέθηκε στη νεκρή ζώνη. Οι κάτοικοι του χωριού το εγκατέλειψαν και ως πρόσφυγες διασκορπίστηκαν σε διάφορα μέρη στις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου. Οι οικίες λεηλατήθηκαν από τους Τούρκους των παρακείμενων τουρκοκυπριακών κοινοτήτων, ενώ η μεγάλη πυρκαγιά, που ξέσπασε στην περιοχή στα 1998, ολοκλήρωσε την καταστροφή.

Από την ολέθρια λαίλαπα, που έπληξε τον τόπο, διέλαθε ο ναός του Αγίου Γεωργίου. Μικρός μονόχωρος ναός του τέλους του 19ου αιώνα, στεγασμένος με δοκούς, σανίδες και κεραμίδια. Βρίσκεται γύρω στο ένα χιλιόμετρο έξω από την κοινότητα προς τα νοτιοανατολικά. Στη θέση του πιστεύεται ότι προϋπήρχαν ερείπια παλαιότερου ναού. Πέραν αυτού η ευρύτερη περιοχή της κοινότητας Βαρίσειας διασώζει άλλα έξι σημεία με κατάλοιπα χριστιανικών ναών. Αυτά είναι ο Άγιος Δημήτριος, ο Άγιος Μάμας, η Αγία Αικατερίνη, η Αγία Μάρθα, ο Άγιος Ανδρόνικος και οι Τρεις Ιεράρχες, καθώς και το αγιόνυμο τα «Αγιάσματα». Οι εικόνες του ναού απομακρύνθηκαν από αυτόν, για να μην είναι στόχος κλεπτών, αφού η παρεχόμενη ασφάλεια είναι ανεπαρκής. Παραδόθηκαν στο Μουσείο της Ιεράς Μονής Κύκκου για συντήρηση και φύλαξη. Στη θέση τους τοποθετήθηκαν φωτογραφικά αντίγραφα. Συνολικά πρόκειται για 18 εικόνες. Από αυτές 5 είναι δεσποτικές, «Ο Ιησούς Χριστός ο Σωτήρ του Κόσμου» (95 X 67,5 εκ.), η Βρεφοκρατούσα Παναγία ως «Μήτηρ Θεού η Ελεούσα» (95 X 67,5 εκ.), «Ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος» (95 X 67 εκ.), «Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος» (95 X 67,5 εκ.) και «Ο Άγιος Μεγαλομάρτυς Γεώργιος» (90,5 X 52,5 εκ.). Από τη Μεγάλη Δέηση – Αποστολικό έχομε 12 εικόνες (διαστάσεις 52 X 35,5 εκ.) αυτές των αποστόλων: Πέτρον, Παύλον, Ανδρέα, Ιωάννη, Λουκά, Μάρκου, Φίλιππου, Ιάκωβον, Θωμά, Βαρθολομαίου, Σίμωνα και Ματθαίου. Η Ανάσταση του Χριστού (51,5 X 36 εκ.) είναι η μόνη από τη σειρά του Δωδεκαόρτου. Όλα τα έργα ανήκουν στον χρωστήρα του ζωγράφου Θεοδωρίδη, και δημιουργήθηκαν στα 1900, επί επιτροπείας Νικολάου Χριστοδούλου, στοιχεία που διασώζονται σε μερικές από τις εικόνες. Επί του παρόντος το ζωγραφικό έργο του Θεοδωρίδη δεν έχει τύχει επισταμένης μελέτης. Από όσα γνωρίζομε, έδρασε στην Κύπρο στο μεταίχμιο του 19ου και 20ού αιώνα. Έργα του εντοπίζονται στις περιοχές Πιτσιλιάς, Μόρφου και τώρα Τηλλυρίας. Πέραν των εικόνων, ασχολήθηκε με την

Ο άγιος Γεώργιος. Έργο Θ. Θεοδωρίδη, 1900. Ναός Αγίου Γεωργίου Βαρίσειας Τηλλυρίας

επιχρύσωση – διακόσμηση εικονοστασιών και άλλων εκκλησιαστικών επίπλων, όπως στους ναούς του Αγίου Γεωργίου στην Άλωνα (1888) και του Αγίου Κυπριανού στο Μένικο (1885-6), από όπου γνωρίζομε και το πλήρες ονοματεπώνυμό του: Θεοδόσιος Δ. Θεοδωρίδης. Υποστηρίχτηκε ότι δεν είναι κυπριακής καταγωγής και ότι η τέχνη του έχει επηροές από τη μικρασιατική και ιεροσολυμίτικη αγιογραφία του τέλους του 19ου αιώνα (Κώστας Γερασίμου, «Ανασύροντας από την αφάνεια τους ταπεινούς αγιογράφους των εκκλησιών της μητροπόλεως Μόρφου», *Ιερά Μητρόπολις Μόρφου 2000 χρόνια τέχνης και αγιότητας*, Λευκωσία 2000, σσ. 173-174). Η ποιότητα της αγιογραφικής δουλειάς του Θεοδόσιου Θεοδωρίδη, με βάση τα έργα του από τη Βαρίσεια, δεν είναι ιδιαίτερων προδιαγραφών και απαιτήσεων. Πρόκει-

ται για απλοϊκό, λαϊκότροπο ζωγράφο, του οποίου όμως τα έργα αποπνέουν γαλήνη και θαλπωρή.

Ως προς την τεχνική πτυχή ακολουθεί τις παραδοσιακές μεθόδους: φυσικό ξύλο με δύο ζυγούς στο πίσω μέρος, τοποθέτηση υφάσματος μεταξύ ξύλου και προετοιμασίας από γύψο και ζωική κόλλα. Η ζωγραφική επιφάνεια δίδεται με αυγοτέμπερα, που στο τέλος καλύπτεται με βερνίκι. Τεχνοτροπικά αδυνατεί να αποδώσει τις σωστές αναλογίες στις μορφές του. Οι προπλασμοί και οι φωτοσκιάσεις πλάθονται πολύ συνοπτικά. Τα γενικά περιγράμματα του σχεδίου δίδονται εγχάρακτα στη γύψινη προετοιμασία. Οι ζωγραφικές λεπτομέρειες – διακοσμητικά στοιχεία στα υφάσματα γράφονται επιπόλαια. Στο βάθος επικρατεί το θαλασσί – λουλακί χρώμα. Το όχι και καλής ποιότητας χρυσό περιορίζεται στα φωτοστέφανα. Τα χρώματα, που χρησιμοποιεί σε πλείστες περιπτώσεις, είναι αραιωμένα και εκτείνονται στην εμβέλεια του πράσινου, κίτρινου, πορτοκαλιού και σκούρου θαλασσιού.

Ο απόστολος Θωμάς. Έργο Θ. Θεοδωρίδη, 1900. Ναός Αγίου Γεωργίου Βαρίσειας Τηλλυρίας

Ο άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος. Έργο Θ. Θεοδωρίδη, 1900. Ναός Αγίου Γεωργίου Βαρίσειας Τηλλυρίας

Θέλοντας να γίνουν πιο κατανοητά και να προσεγγίσουν τα εικονιζόμενα τους πιστούς, τα επεξηγεί και με γραπτό λόγο. Στην εικόνα της Αναστάσεως του Χριστού δηλώνονται εγγράφως: «Ο Άγιος Τάφος», «Αι Μυροφόρες», «Ο Άγγελος». Στην εικόνα του Προδρόμου δηλώνονται ο αριστερά ρέων «Ιορδάνης ο Ποταμός». Από το στόμα του αγίου εξέρχεται η φράση: «Ούτος εστί περὶ ου εγώ εἶπον». Με τον δείκτη του ανασηκωμένου δεξιού χεριού δείχνει προς τα αριστερά όπου πάνω στο εικονοστάσι βρίσκεται η εικόνα του Χριστού, πλάι σε αυτή του Προδρόμου.

Παραταύτα ο Θεοδωρίδης αποτολμά να ξεσηκώσει και στοιχεία από την τέχνη του φτασμένου Κρητικού ζωγράφου Ιωάννη Κορνάρου, ο οποίος έδρασε στην Κύπρο στα τέλη του 18ου αρχές 19ου αιώνα και άφησε εποχή. Στην εικόνα του έφιππου Αγίου Γεωργίου επιχειρεί να δώσει τα στρογγυλά κεφάλια της τέχνης του Κορνάρου και να ζωγραφίσει στη γωνία πάνω δεξιά τον άγγελο, που προβάλλει μέσα από νεφέλες και στεφανώνει τον

άγιο με λουλουδάτο στεφάνι. Κυρίως όμως στο σιδερόφρακτο θώρακα του αγίου επιχειρεί, χωρίς να φθάνει την ποιότητα του Κορνάρου, να δώσει τον φοιιδωτό θώρακα και τις επωμίδες με τα ανθρωπόμορφα προσωπεία.

Όλες οι δεσποτικές εικόνες φέρουν χρονολογία εκτέλεσης το έτος 1900, ενώ η εικόνα του Αγίου Γεωργίου επιπλέον τη διευκρίνιση: «20, 8βρίου (Οκτωβρίου) 1900». Την ίδια χρονιά ζωγράφισε και δύο δεσποτικές εικόνες στον Ναό της Μεταμορφώσεως του Χριστού στην Κακοπετριά (Ιωάννης ο Πρόδρομος και Μεταμόρφωσης του Χριστού). Με το χαρακτηριστικό τρόπο: «Έργον Θ. Θεοδωρίδην» υπογράφει δύο εικόνες, αυτές της Παναγίας και του δρακοντοκτόνου Αγίου Γεωργίου, ενώ επιπλέον δηλώνει ότι έγιναν: «Επί της επιτροπής Νικόλα Χριστοδούλου».

Στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα είναι η περίοδος κάμψης της μεταβυζαντινής ζωγραφικής της Κύπρου. Οι ζωγράφοι, που κατά κύριο λόγο ευδοκίμησαν στα μοναστηριακά περιβάλλοντα, με προεξάρχουσα τη Μονή του Αγίου Ηρακλειδίου (18ος αιώνας), Χρυσορρογιάτισσας και Κύκκου (19ος αιώνας), σχεδόν εξαλείφονται, παρά τις καθοριστικές παρουσίες δύο καταξιωμένων αγιογράφων από τον ευρύτερο ελλαδικό χώρο, του Μιχαήλ του Αποστόλη από τη Θεσσαλονίκη (περίπου 1772 – 1801) και του Ιωάννη Κορνάρου (περίπου 1787 – 1812), και των νέων στοιχείων που εισήγαγαν στην τοπική αγιογραφία. Απουσιάζουν πλέον τα γνωστά καταξιωμένα ονόματα ζωγράφων. Η μακραίωνη παραδοσιακή

Η ιδιόχειρη υπογραφή του ζωγράφου Θεοδοσίου Θεοδωρίδη από την εικόνα της Παναγίας Ελεούσας του 1900. Ναός Αγίου Γεωργίου, Βαρίσειας Τηλλυρίας

Η ανάσταση του Χριστού. Έργο Θ. Θεοδωρίδη, 1900. Ναός Αγίου Γεωργίου Βαρίσειας Τηλλυρίας

τέχνη της εικονογραφίας πνέει τα λοίσθια. Το κενό καλύπτεται με χαμηλής ποιότητας ντόπιους ζωγράφους ή ζωγράφους, που καταφθάνουν στο νησί από τον ευρύτερο ελλαδικό χώρο και την απέναντι Μικρά Ασία. Η κατάσταση αυτή θα αρχίσει κάπως να διαφοροποιείται στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα με την αναβίωση της αγιογραφικής τέχνης αυτή τη φορά στη Μονή Σταυροβουνίου, αλλά πλέον, πέραν των παραδοσιακών τεχνικών, με την ελαιογραφία και την καλούμενη ναζαρινή τεχνοτροπία.

Παρά τη χαμηλή της ποιητική αξία, η δουλειά του αφανούς αγιογράφου Θεοδοσίου Θεοδωρίδη έχει και αυτή το ταπεινό μερίδιό της στην καθόλα μεταβυζαντινή παράδοση της μεγαλονήσου.

Τα έργα συντηρήθηκαν στα εργαστήρια συντηρήσεως του Μουσείου της Ιεράς Μονής Κύκκου από τους συντηρητές Χρίστο Καρή, Μένικο Μενοίκου και Μάριο Χατζήκυριακο. ■